

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ ОСВІТИ

У статті розглядається світовий досвід становлення та розвитку професійно-технічної освіти, проаналізовано систему професійного навчання провідних країн світу; теоретично обґрунтовано сучасний стан закордонної професійно-технічної освіти; визначено основні напрямки подальшого розвитку системи професійно-технічної освіти України на базі досвіду найрозвиненіших країн Євросоюзу.

Ключові слова: професійно-технічна освіта, професійно-технічне навчання, первинна професійна підготовка, система професійно-технічної освіти.

В статье рассматривается мировой опыт становления и развития профессионально-технического образования, проанализирована система профессионального обучения ведущих стран мира; теоретически обосновано современное состояние зарубежного профессионально-технического образования; определены основные направления дальнейшего развития системы профессионально-технического образования Украины на базе опыта развитых стран Евросоюза.

Ключевые слова: профессионально-техническое образование, профессионально-техническое обучение, первичная профессиональная подготовка, система профессионально-технического образования.

Author of this article examines the international experience of formation and development of vocational-tech education, vocational training system analyzes the leading countries of the world; theoretically justifies the current state of foreign vocational education; determines the main directions of further development of vocational education in Ukraine on the basis of the experience of most developed countries in the European Union.

Key words: vocational education, vocational training, primary training, vocational education of VTE, VTE program, vocational school or college.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Професійно-технічна освіта є складовою системи освіти будь-якої країни, в тому числі й для України. В сучасних умовах прогресивних технічних, економічних та політичних змін система освіти, в тому числі і професійно-технічна, потребує якісних змін та реформування. Адже на сьогодні суттєвою є висока конкурентна здатність випускника ПТО на ринку праці. Саме тому постає необхідність ґрунтовного аналізу зарубіжного досвіду побудови та розвитку системи професійно-технічної освіти для визначення подальших орієнтирів її удосконалення в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання проблеми і на які спирається автор. Проблемам вивчення світового досвіду присвятили свої праці, як вітчизняні, так і зарубіжні науковці. Серед них слід відзначити праці Л. Зязюна [3], Н. Оттенберга

[4], В. Рамзеса [6], Н. Яремчука [12], які розглядали питання розвитку професійно-технічної освіти в контексті аналізу провідних країн світу, зокрема Франції, Німеччини та Японії. Також необхідно відзначити роботу А. Ворона [2], в якій проаналізовано сучасний стан розвитку світової системи ПТО в цілому. Усі ці наукові дослідження – це вагомий внесок у вивчення світового досвіду професійно-технічної освіти. Але, на наш погляд, питання вивчення функціонування систем професійної освіти провідних країн світу залишається актуальним та важливим.

Виділення невирішених раніше аспектів загальної проблеми, яким присвячується стаття. У той же час залишається невирішеною проблема залучення та адаптації досвіду передових держав світу щодо розвитку професійно-технічної освіти в Україні.

Формування мети статті. Метою статті є вивчення та аналіз світового досвіду в галузі професійно-технічної освіти, виокремлення її

стандартів, а також обґрунтування питань, пов'язаних із особливостями становлення та функціонування системи професійно-технічної освіти провідних країн світу.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Проблема підготовки молоді до професійної діяльності, самореалізація особистості – одна з основних проблем в освіті, рішення якої протягом більш ніж двох сторіч шукають педагоги, вчені, державні діячі всього світу. Ця проблема, насамперед, має соціально-економічний характер, що визначає в майбутньому шлях країни, її місце в сучасній цивілізації та культурі.

Розвиток професійно-технічної освіти є досить актуальною темою на сьогодні, адже вона перебуває під глибоким впливом змін у сучасному суспільстві. Так, протягом останніх десятиліть у багатьох країнах світу відбувалася зміна суспільної парадигми – від технократичної до індустріальної, від індустріальної до інформаційної. На розвиток професійної освіти вплинули суспільні інтеграційні процеси, такі напрями розвитку суспільства як глобалізація, демократизація, створення єдиного інформаційного простору тощо. Ці зміни відбулись такими темпами, що призвели до потреби негайного перегляду та реформування освіти на всіх рівнях, оскільки існуючі системи не повністю відповідали сучасним запитам та потребували переорієнтації. Орієнтуючись на сучасний ринок праці, професійно-технічна освіта до пріоритетів сьогодення відносить вміння оперувати такими технологіями та знаннями, що задовольняють потреби інформаційного суспільства та створить відповідну базу трудових ресурсів.

Світовий досвід у сфері професійно-технічної освіти є не одноманітним та різнобічним. На наш погляд, для складання найбільш повного уявлення про закордонну систему розвитку та функціонування професійної освіти необхідно дослідити досвід найбільш розвинених країн світу [2, с. 16].

Професійно-технічна освіта Сполучених Штатів Америки представлена мережею різнорівневих коледжів. Місцеві коледжі, технічні і коледжі початкового рівня освіти Сполучених Штатів пропонують програми навчання, які можна порівняти з першими двома роками навчання в університеті і можуть вести до отримання ступеня за результатами чотирирічного навчання в коледжі. Крім того, особливістю місцевих коледжів є те, що вони пропонують курси загальної освіти, технічної освіти та професійної освіти, які дають студентам можливість отримати відповідну спеціальність, оскільки їх завданням є надання можливості отримання освіти будь-якому охочому. Місцеві коледжі зазвичай приймають більшість студентів, які відповідають основним вимогам і пропонують широкий вибір можливостей при порівняно низькій вартості навчання [9, с. 42].

Випускники місцевих коледжів та коледжів початкової освіти отримують дипломи про

успішне закінчення дворічної програми, а також посвідчення по закінченню більш короткотривалих програм вивчення технічної освіти.

У Сполучених Штатах місцеві, технічні коледжі та коледжі початкового навчання (як державні, так і приватні) пропонують навчання для отримання технічних професій. Дворічні коледжі пропонують широкий вибір програм, які розраховано зазвичай на рік, або більше з відривом від виробництва. В більшості своїй студенти успішно закінчують навчання за цими програмами, отримують посвідчення або диплом про початкову вищу освіту. Місцеві коледжі, коледжі початкової освіти та технічні коледжі також пропонують короткотермінові програми підвищення кваліфікації, розраховані на навчання протягом декількох тижнів чи місяців. Приватні навчальні заклади, які зазвичай спеціалізуються на роботі в одній галузі та можуть присвоювати чи не присвоювати ступінь, є альтернативними варіантами отримання технічної освіти [9, с. 50].

Досить своєрідним та продуктивним, на наш погляд, є досвід у галузі професійно-технічної освіти Японії, бурхливий розвиток якої припав на початок 90-х років минулого століття. Саме в цей період у країні склалася система шкіл професійної підготовки. Спочатку до них зараховували випускників початкових шкіл. Учні навчалися за двома програмами – загальноосвітній і ремісничій. Варто сказати, що заняття по всім професійним курсам ведуть педагоги, спеціально підготовлені для цієї діяльності й мають виробничу практику. Разом із тим у країні постійно розширюється мережа професійно-технічних училищ зі строком навчання від 1 до 3 років. Крім училищ, існують включені префектуральні професійні курси. Приватні курси можуть одержати визнання з боку губернатора префектури. Тоді вони починають частково фінансуватися з державних фондів. Будь-яка програма навчання, наприклад, технічна, в Японії складається із трьох частин – загальноосвітньої, загальтехнічної й спеціальної. Загальноосвітній курс включає загальні освітні предмети, загальтехнічний курс – введення в спеціальність, курс за профілем – особливості спеціальності [4, с. 253]. Втягування у виробничий процес відбувається поступово. Тільки по завершенні адаптаційного курсу, знову прийнятих починають знайомити з технічною стороною їхньої майбутньої діяльності, тобто з робочим місцем. Ця система професійно-технічної освіти дає японському бізнесу можливість ефективно вести промислове виробництво, швидко вводити й освоювати нове обладнання, надійно прив'язувати до фірми добре навчений персонал [6, с. 459].

У Швейцарії більше двох третин швейцарських школярів після закінчення обов'язкового періоду навчання продовжують одержувати професійно-технічну освіту. Професійна підготовка через систему учнівства прямо пов'язана з

виробництвом і припускає одержання теоретичних знань. Важливо відмітити, що учні-практиканти, як правило, 3-4 дні на тиждень проводять на виробництві, в інші дні – відвідують навчальний заклад. Залежно від спеціальності строк навчання триває 3-4 роки. Подібну систему професійно-технічної освіти шляхом учнівства можна зустріти в деяких європейських країнах, наприклад, у Німеччині. Отримані після успішного закінчення навчання федеральні дипломи визнані на всій території країни. З 1993 р. учні-практиканти поряд із професією мають можливість одержати «матуру», тобто свідоцтво про професійну освіту, що дає право вступу без іспитів у вищі професійні навчальні заклади [8].

Становлення та розвиток професійно-технічної освіти Норвегії тісно пов'язаний з вищою освітою, адже перші коледжі, які було відкрито ще в XIX ст., були фактично спеціалізованими факультетами спеціалізованих університетів. Вони давали професійну підготовку молоді після середнього рівня освіти [10, с. 207].

Реформи 1994-1997 років були визначальними та сприяли створенню гнучкішої системи освіти, яка забезпечує широкі можливості країни та охоплює професійною освітою всіх молодих і дорослих людей.

Загальноосвітні реформи охопили всі рівні норвезької освітньої системи. Восени 1994 року вся молодь віком від 16 до 19 років отримала право на три роки загальної професійної освіти [7, с. 376].

Підлітки у віці від 16 до 19 років можуть отримати повну середню освіту, необхідну для вступу в комерційне училище, вищу школу (коледж) або університет.

З 16 років починається старша школа, яка має два відділення: академічне відділення і відділення професійної майстерності. У деяких норвезьких школах є третє відділення – відділення для інвалідів. Через два роки навчання на відділенні професійної майстерності діти виходять на оплачувану практику на підприємствах, після закінчення якої, їм видається диплом про закінчення школи і привласнюється професія. На відділеннях професійної майстерності вчитися дуже вигідно, оскільки з таким дипломом простіше влаштуватися на високооплачувану роботу. Навчання на академічному відділенні готує учнів до вступу у вищі навчальні заклади. Після закінчення старшої школи 4/5 випускників вступають до університетів, а 1/5 – в коледжі [5, с. 131].

Також до системи ПТО Норвегії відносять і коледжі – спеціалізовані і професійні вищі навчальні заклади, що дають освіту за однією-двома спеціальностями [7, с. 378].

Освіта Норвегії знаходиться у стані безперервного розвитку. Слід зазначити, що Норвегія має середні показники розвитку освіти. Але їх значення поступово збільшується порівняно

з попередніми роками. Галузева структура освіти є досить розвинутою і відповідає міжнародним стандартам [5, с. 133].

Створенню широкої мережі та розвитку професійно-технічних навчальних закладів Німеччини сприяли освітні реформи XIX ст. Нові навчальні заклади було створено для розвитку прикладних наук, що не викладалися ні в «нових» університетах, ні в університеті Гумбольдта. Вони довго боролися за отримання університетського статусу. Після Другої світової війни в ранг закладів вищої освіти також перейшли вищі фахові школи, але їх дипломи лише нещодавно наблизилися до університетського рівня [12, с. 39].

Після старшої школи (Hauptschule) 16-річні випускники, що взяли курс на одержання спеціальності і якнайшвидше працевлаштування, вступають у дворічні професійні школи (Berufsschule). Випускники реальної школи мають можливість вступити в професійно-технічні училища (умовно їх можна віднести до коледжів) двох типів: Berufsfachschule й Fachoberschule. І там, і там навчання триває два роки, але в першому випадку видається диплом про одержання професії (Berufsqalifizierender Abschluss), а в другому – атестат про закінчену середню освіту, що дозволяє вступати у ВНЗ (Fachhochschulreife). Крім того, існують спеціальні школи (Fachschulen), де випускники старших і реальних шкіл можуть підготуватися до здачі іспитів на атестат зрілості й тим самим відкрити собі дорогу в університет. Ті ж можливості дає вступ у вечірню гімназію або на підготовчі курси (Studienkolleg).

Важливо відмітити, що в Німеччині одержати професію можна й у приватній школі. Показово, що близько 40 % учнів професійно-технічних училищ, які навчаються, обрали для себе саме приватний сектор. Так, у школах професійного навчання (Berufsbildende Schulen) можна опанувати, наприклад, основи ряду професій для роботи у сфері економіки, готельної й ресторанної справи, техніки, соціального забезпечення, охорони здоров'я, косметології [12, с. 41].

Система освіти Франції об'єктивно відіграє роль своєрідної лабораторії, дослідного поля, де проходять перевірку життям сучасні тенденції розвитку освіти. В освітніх проблемах цієї країни знаходять відображення важливі педагогічні процеси. Професійно-технічна освіта Франції входить у систему вторинної та середньої школи [11, с. 39]. Період навчання складається з двох блоків: перший – коледж та другий, який, у свою чергу, поділяється на профучилища і ліцеї. Коледж 6 і 5 рангів – це період спостереження, освіта для всіх дітей. Учні відвідують школу і навчаються за спільними програмами. Сюди входить також обов'язкове вивчення одної іноземної мови, переважно англійської. Після закінчення класу 5 рангу навчання, дітей, які мають великі труднощі або ментальний недолік, зорієнтують на «сектор спецнавчання». 4 і 3 ранги – це період орієнтації:

учні починають вивчення другої іноземної мови. Після закінчення 3 і 4 рангу вони проходять заключний іспит та одержують свідоцтво коледжу. Це впливає на подальше навчання в середньої школі, тобто визначає другий цикл. У будь-якому випадку орієнтація учня визначається класною нарадою після консультації з батьками та учнем. Якщо батьків не задовольняє рішення наради щодо визначення подальшого циклу навчання, то вони можуть апелювати його. Закінчення коледжу означає кінець обов'язкового навчання [3, с. 58].

Другий цикл – професійно-технічне училище. Закінчення і отримання диплому цього училища вважається «поганим» результатом, це «шлях у гаражі». Більшість випускників цих училищ намагаються потім продовжити навчання, щоб отримати рівень бакалавра технічних наук.

Третій цикл – ліцей, який за три роки готує учнів до здачі іспиту на рівні бакалавра (еквівалент нашому випускнику школи). Ліцей має клас другого рівня, де навчання здійснюється за загальноосвітньою програмою без спеціалізації, але незважаючи на це, він користується більшим авторитетом та повагою [3, с. 59].

Програми ПТО Австралії звичайно короткі, практичні, і пропонуються Професійно-Технічними (TAFE) Коледжами або Акредитованими Освітніми Установами, по завершенні яких видаються сертифікати або дипломи державного зразка [1].

Професійна освіта або Професійна освіта й навчання (ПОН) готує учнів до роботи, пов'язаної з фізичною або іншою практичною діяльністю, традиційно не академічною, і пристосованої до конкретного ремесла, спеціальності або професії. Цю систему іноді називають технічною освітою, оскільки учні здобувають досвід і навички роботи з конкретним набором методів або технологій. Професійна освіта може бути класифікована як освіта, що дає процедурні (імперативні) знання. Такий підхід до навчання може бути протипоставлений декларативному підходу, що має звичайно більше широке наукове застосування. Декларативний підхід охоплює теоретичні й абстрактні концептуальні знання, характерні для вищої освіти. Професійна освіта знаходить все більше визнання завдяки новій системі Підтвердження Наявної Кваліфікації (ПНК) і часткового заліку щодо отриманої професійної освіти при одержанні вищої освіти (наприклад, в університеті). Однак, саме по собі, професійне навчання не відповідає традиційному визначенню вищої освіти.

Аж до кінця ХХ ст. професійна освіта була пов'язана з певними професіями, такими як, наприклад, автомеханік або зварювальник, і тому асоціювалося з діяльністю більш низьких соціальних класів, що наклало на професійну освіту певне соціальне клеймо. Професійна освіта зв'язана зі старою системою учнівства [1].

Однак, оскільки ринок праці стає більше спеціалізованим і економіка вимагає більше високого рівня кваліфікації, держава й бізнес усе

більше й більше інвестують у майбутню професійну освіту за допомогою державного фінансування навчальних організацій і субсидування учнівства або участі бізнесу в програмах стажувань.

Професійні школи Польщі, як і наші профтехучилища усе більше й більше затребувані для підготовки фахівців із числа робітників для ринку праці. Випускник гарантовано одержує конкретну професію, а також підготовлений для подальшого навчання у вищих навчальних закладах. Професійна школа – це школа на основі програмної гімназії, програма навчання в області загальної освіти й професійного навчання. Основи програмного забезпечення загальної освіти в такого роду школах визначається Розпорядженням Міністра Національного Утворення від 26 лютого 2002 р. Професійне навчання проводиться на рівні одержання робочої кваліфікації, відповідно до профілю цієї установи. Закінчивши училище, випускник одержує свідоцтво кваліфікованого робітника, а також атестат про середню освіту. Після закінчення основної школи, професійної навчання можна продовжити в ліцеї (додаткове навчання триває два роки) або в технікумі протягом трьох років.

Учні, які обрали професійну школу, уже не сприймають як людей, які не піклуються про гарну освіту, а сприймають як спритну молодь, що хоче якомога швидше почати кар'єру, цьому причиною стала велика кількість безробітних випускників ВНЗ.

Випускники профтехучилищ уже мають одну спеціальність і можуть продовжити навчання в коледжі або у ВНЗ. Одні учні залишаються працювати на підприємствах, у яких проходили практику, інші йдуть на навчання в університети, по закінченню яких одержують більш високі посади [1].

Висновок. Професійно-технічна освіта має вагоме значення в соціально-економічній структурі країн світу, адже від рівня професійної освіти в країні залежать й інші сфери людського існування. Освіта впливає на створення і розвиток кваліфікованих трудових ресурсів, які є рушійною силою для науково-технічного прогресу, а отже, впливає на покращення економічної і соціальної сфери в цілому. Рівень розвитку професійної освітньої системи, який досягнуто сьогодні у світі, є вагомим чинником його інтелектуального, економічного, соціального, науково-технічного, інноваційно-технологічного і культурного розвитку, який значною мірою забезпечує країні стабільність й еволюційний характер розвитку, дозволяє удосконалити життєустрій, поглиблювати демократичні процеси, поступово підвищувати духовний і матеріальний рівень мирного, творчого життя населення – головної мети прогресивного розвитку людини і суспільства.

Країни Євросоюзу приділяють значну увагу вдосконалення та розвитку професійно-технічної освіти. Освітня політика цих країн спрямована на

покращення умов навчання і створення кваліфікованої робочої сили для покращення економічної і соціальної сфери в цілому.

Отже, на основі викладеного вище слід констатувати, що для України в сучасних умовах важливим є прискорення розробки державних стандартів професійно-технічної освіти, саме тих, які встановлюють методично стратифіковані параметри вимог до змісту, обсягу й рівня освіти на трьох рівнях: держави, суспільства та конкретного вищого навчального закладу.

Необхідність нових ефективних складових змісту професійно-технічної освіти України безпосередньо пов'язана із запровадженням нових педагогічних технологій, спрямованих на принципову зміну навчально-виховних пріоритетів у напрямі становлення особистості учня чи студента як суб'єкта особистого навчання та розвитку, суб'єкта соціального самовизначення. Тому необхідно вивчати передовий досвід розвитку ПТО у світі та адаптувати його до українських реалій, втілювати в суспільне життя.

ЛІТЕРАТУРА

1. Australian vocational education and training statistics: pocket guide. Adelaide, South Australia: NCVER, 2011. – 31p. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ncver.edu.au/publications/2415.html>.
2. Ворон А. М. Шкільна освіта поза межами України / А. М. Ворон // Відкритий урок: розробки, технології, досвід. – 2008. – № 2. – С. 16–17.
3. Зязюн Л. П. Початкова школа Франції ХХІ ст. / Л. П. Зязюн // Початкова школа. – 2002. – С. 67–74.
4. Оттенберг Н. Н. Профессионально-техническое образование в Японии / Н. Н. Оттенберг. – Л., 1997. – С. 251–258.
5. «Освіта для Всього» – Національний План Дії для Норвегії відповідно до Декларації Форуму Освіти Світу. – 2001. – С. 123–134.
6. Рамзес В. Б. Социально-экономическая роль сферы услуг в современной Японии / В. Б. Рамзес. – М., 1991. – С. 458–531.
7. Стеченко Д. М. Розміщення продуктивних сил і регіоналістики : [навч. посіб.] / Д. М. Стеченко. – Вікар – 2002. – С. 374–378.
8. Система освіти Швейцарії [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://proftekhnicheskoe.com>.
9. Тарасюк Л. Н. Освіта США / Л. Н. Тарасюк, К. Н. Цейкович // Соціально-політичний журнал, 1997 – С. 45–52.
10. Филиповець Л. Ф. Обучение за рубежом Северной Европы : Восток – Запад / Л. Ф. Филиповець. – 2006. – С. 206–209.
11. Шевченко А. І. Освіта у Франції / А. І. Шевченко // Рідна школа. – 2001. – С. 56–61.
12. Яремчук Н. Знайомимося з системою освіти в Німеччині / Н. Яремчук // Обдарована дитина. – 2007. – № 3. – С. 38–44.

Рецензенти: Палагнюк Ю. В., к.політ.н., доцент;
Донченко Т. О., к.держ.упр.

© Криволапчук М. В., 2014

Дата надходження статті до редколегії 23.05.2014 р.

КРИВОЛАПЧУК Марина Василівна – магістр Чорноморського державного університету ім. Петра Могили, м. Миколаїв, Україна.

Коло наукових інтересів: робітничі професії, кваліфікація, професійно-технічна освіта.